

А.О. ЗАДОЯ, д.е.н., профессор, первый проректор,
А.С. МАГДІЧ,

Дніпропетровський університет економіки та права імені Альфреда Нобеля

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЧИННИКІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Глибокі системні зміни, що мають місце в економіках перехідного типу протягом тривалого часу, обумовлюють трансформацію інституціонального середовища, яка являє собою складну еволюцію різних інститутів, - як ринкових, так і неринкових. На фазі підйому існування певних інститутів може сприяти зниженню невизначеності, а на фазі спаду ці інститути можуть зумовити додаткову нестабільність, посилюючи рецесію. Таким чином, якість трансформаційних процесів та інституціонального середовища може розглядатися як один з чинників, що обумовлюють різну ступінь реакції країн регіону на глобальну кризу. Авторами вже проводилися дослідження, присвячені виявленню особливостей динаміки основних макропоказників на фазі кризи в країнах ЦСЄ [1,2]. Проте, для того, щоб отримати уявлення про економічну ситуацію в країні, недостатньо знати тільки її ключові макропоказники – одні й ті ж цифри можуть бути результатом абсолютно різних типів економічної політики в різних політичних умовах, що є найбільш актуальним для країн з перехідною економікою у зв'язку з незавершеністю процесів трансформації. Уявлення про такі країни не може бути повним без урахування показників, які б характеризували обрану ними стратегію розвитку.

Є усі підстави стверджувати, що країни Центральної та Східної Європи мають багато спільних рис, пов'язаних не тільки з територіальним розміщенням, а й особливостями економічної динаміки. Саме це й дозволило дослідникам об'єднати їх у єдину групу. Спільні риси країн ЦСЄ постійно підкреслюється в матеріалах Міжнародних економічних форумів у м. Крініца (Польща) [3]. Разом з тим, той факт, що протягом останніх двох десятиліть постсоціалістичні країни характеризувалися досить диференційованими моделями економічного розвитку, є сьогодні загальноприйнятим серед експертів та дослідників. У літературі наводиться безліч класифікацій економічних моделей розвитку цих країн – одні акцентують увагу на особливостях галузевої структури [4], інші – на стосунках між бізнесом та державою [5], треті – на стратегії зовнішньоекономічної

діяльності [6]. Однак найбільші відмінності між країнами ЦСЄ, на нашу думку, полягають у ступені та якості інституціалізації економічного розвитку. Саме темпи здійснення економічних реформ, їх глибина та комплексність обумовили ступінь наближення країн цього регіону до світового економічного потоку. І хоча існують численні показники, які свідчать про якість трансформаційних перетворень в усіх країнах світу, спеціального дослідження, пов'язаного з групуванням та об'єднанням у кластери у залежності від дії інституціональних чинників економічного розвитку для країн ЦСЄ, не проводилося. Саме це й обумовило мету даної статті.

Метою цієї статті є дослідження інституціональних чинників, на підставі яких можна було б провести кластеризацію країн ЦСЄ, оцінити можливості їх подальшого розвитку, а також в майбутньому прогнозувати параметри протікання середньострокового циклу в них.

Завданням кластерного аналізу є знаходження країн із схожими параметрами якості трансформаційних процесів та інституціонального середовища. Кластерний аналіз є інструментом розбиття вибірки на групи таким чином, щоб кожний кластер складався із схожих об'єктів, а об'єкти різних кластерів істотно відрізнялися.

Спочатку проведемо кластерний аналіз за методом ієрархічної класифікації, метою якого є послідовне об'єднання об'єктів в один кластер, на основі використання певної міри схожості або відстані між об'єктами. Результатом кластеризації стане ієрархічне дерево.

Згідно встановлених вимог оптимальності, найкращим є розбиття країн ЦСЄ на чотири кластери. Зазначимо, що оптимальною вважається така кількість кластерів, яка дорівнює різниці кількості спостережень (у нашому прикладі – 14) та кількості кроків, після яких відстань об'єднання зростає стрибкоподібно (у нашому прикладі – 10).

Першим є кластер, що складається тільки з Болгарії та Румунії. Другу групу країн складають Угорщина, Латвія, Литва, Польща та Словаччина; третю – Хорватія, Словенія,

© А.О. Задоя, А.С. Магдич, 2011

Чехія, Естонія. Також, можливе відокремлення Хорватії та Словенії в окремих кластер. Наразці, Україну, Сербію та, вочевидь, Росію, можна об'єднати в четвертий кластер. Щодо Білорусії, то відсутність даних за рейтингом глобальної конкурентоспроможності не дає змоги залучити її до загального аналізу. У зв'язку з цим, зробимо ієрархічну кластеризацію з участю Білорусії на основі усіх показників табл.1, за виключенням параметру «конкурентоспроможність». Дендрограма результатів кластерного аналізу свідчить про те, що Білорусія буде приєднаною до четвертого кластеру (Україна, Сербія, Росія).

Однак, на наш погляд, для перевірки обґрунтованості виділення саме цих кластерів країн слід скористатися методом *k-means*. Метою цього алгоритму є оптимальне розбиття усього набору країн на *k* кластерів. Ця процедура пересуватиме країни з одного кластера в інший, щоб мінімізувати внутрішньокластерну дисперсію та максимізувати міжкластерну.

Дослідження показали, що найкращими результатами дисперсійного аналізу є для чотирьох кластерів: на низькому рівні знаходиться внутрішньогрупова дисперсія та на високому –

міжгрупова; значення *F*-критерію високі, рівні значущості *p* менше 1% для більшості ознак, проте для чотирьох змінних (здоров'я та початкова освіта, ефективність ринку праці, розмір внутрішнього ринку та форма правління, – як і раніше, значно перевищують 5%, отже, ці ознаки можна виключити з подальшого аналізу.

У новому розбитті до першого кластеру, як і раніше, було віднесено Болгарію та Румунію, третій кластер, представлений Хорватією та Словенією, приєднався до другого. Найбільш відмінними ознаками країн з четвертого кластеру (Росії, Сербії, України) є низькі значення індексів економічної свободи, статусного індексу трансформації та легкості ведення бізнесу, країн з третього кластеру (Чехії, Естонії) – високі показники політики сприяння конкуренції, реструктуризації підприємств та легкості ведення бізнесу.

Склад чотирьох кластерів співпадає з виділеним раніше за допомогою ієрархічних методів кластеризації на 86%, що свідчить про можливість прийняття цього кластерного рішення (табл.2).

Таблиця 2

Результати кластеризації країн ЦСЄ за методом ієрархічної класифікації та методом *k-means*

Ієрархічна класифікація		Кластеризація методом <i>k-means</i>	
Кластер 1	Болгарія, Румунія	Кластер 1	Болгарія, Румунія
Кластер 2	Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина	Кластер 2	Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія
Кластер 3	Хорватія, Словенія, Чехія, Естонія	Кластер 3	Чехія, Естонія
Кластер 4	Україна, Сербія, Росія	Кластер 4	Росія, Сербія, Україна, Білорусь

Аналіз первинних показників (табл.1), які свідчать про якість інституційних чинників економічного розвитку, дозволяє виділити спільні риси для країн кожного кластеру. Вони є підставою для аналізу особливостей економічної динаміки країн окремих кластерів як в період кризи, так і посткризового розвитку.

Кластер 1: Болгарія, Румунія.

Індекс трансформації Бертельсмана оцінює рівень розвитку демократії та ринкової економіки на основі аналізу системи інституціональних та соціально-економічних показників, а також якість політичного управління у більш, ніж 100 країнах світу. У порівнянні з

іншими регіонами, що розвиваються, та регіонами постсоціалістичного світу, країни ЦСЄ мають найвищі середні показники в тому, що стосується демократії, ринкової економіки та державного управління. Таку ситуацію можна розцінювати як успіх.

По статусному індексу країни діляться на найбільш просунуті, просунуті, обмежені, дуже обмежені та такі, що провалилися; за якістю управління трансформацією – на успішні країни, країни з недоліками, помірно успішні країни, країни із слабким управлінням і країни з поганим управлінням [7].

Таблиця 1

Інституціональні та структурні показники трансформації країн ЦСЄ*

Інституціональні та структурні показники трансформації			Країни															
			Білорусія	Болгарія	Хорватія	Чехія	Естонія	Угорщина	Латвія	Литва	Польща	Румунія	Росія	Сербія	Словаччина	Словенія	Україна	
Показники якості процесів трансформації	Індекс трансформації Бертельсмана	статусний індекс	4,52	8,36	8,3	9,65	9,34	9	8,51	9,04	8,86	8,23	5,7	7,39	9,14	9,52	6,55	
		індекс управління	3,26	6,67	6,61	6,95	7,33	6,51	6,68	6,91	6,52	6,27	3,41	5,95	7,03	6,55	4,92	
	Індекс трансформації економічних процесів ЄБРР	Приватизація малих підприємств	2,3	4	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	3,7	4	3,7	4,3	4,3	4
		приватизація великих підприємств	1,7	4	3,3	4,3	4	4	3,7	4	3,3	3,7	3	2,7	4	3	3	3
		реструктуризація підприємств	1,7	2,7	3	4,3	3,7	3,7	3	3	3,7	2,7	2,3	2,3	3,7	3	2,3	2,3
		лібералізація цін	3	4,3	4	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4	4	4,3	4	4	4
		зовнішня торгівля та валютний ринок	2,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	3,3	4	4,3	4,3	4
		політика сприяння конкуренції	2	3	3	4,3	3,7	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	2,7	2,3	2	3,3	2,7	2,3
		банківська реформа та лібералізація відсоткових ставок	2,3	3,7	4	4,3	4	4	3,7	3,7	3,7	3,7	3,3	2,7	3	3,7	3,3	3
		фінансові ринки та небанківські фінансові інститути	2	3	3	4,3	3,7	4	3	3,3	3,7	3	3	2	3	3	3	2,7
реформа інфраструктури	1,3	3	3	4,3	3,3	3,7	3	3	3	3	3,3	2,7	2,3	3,3	3,3	2,3		
Показники інституціонального середовища	Якість інституціональних основ економіки	Конкурентоспроможність нації																
		якість інститутів		3,29	3,65	3,86	4,91	3,76	3,79	3,99	4,18	3,74	3,22	3,19	3,6	4,37	2,96	
		інфраструктура		3,57	4,63	4,78	4,94	4,36	4,26	4,56	3,76	3,44	4,46	3,39	4,19	4,83	3,83	
		макроекономічна стабільність		5	4,82	4,9	5,4	4,59	4,47	4,56	4,7	4,5	4,49	4,05	5,2	5,19	3,2	
		здоров'я та початкова освіта		5,85	6,02	6,1	6,26	5,87	5,88	5,95	6,13	5,77	5,92	5,95	6,07	6,33	5,7	
		вища освіта та професійна підготовка		4,14	4,35	5,11	5,17	4,81	4,81	5,07	5	4,47	4,55	4,01	4,49	5,27	4,01	
		ефективність ринків товарів		4	3,78	4,58	4,71	4,16	4,13	4,12	4,38	4,08	3,58	3,57	4,34	4,52	3,53	
		ефективність ринку праці		4,51	3,9	4,75	4,91	4,46	4,58	4,61	4,58	4,32	4,51	4,06	4,66	4,26	4,54	
		розвиненість фінансового ринку		3,95	3,96	4,49	4,5	4,16	3,98	3,95	4,66	4,01	3,18	3,84	4,61	4,02	3,31	
		технологічний рівень		4,01	4,23	4,55	4,94	3,23	3,96	4,51	4,02	3,82	3,56	3,41	4,48	4,45	3,37	
		розмір внутрішнього ринку		3,79	3,62	4,47	2,89	3,13	3,04	3,45	5,08	4,41	5,74	3,6	3,97	3,45	4,53	
		конкурентоспроможність компаній		3,52	3,56	4,47	4,13	3,87	3,73	4,21	4,2	3,55	3,47	3,15	4,12	4,42	3,48	
		інноваційний потенціал		2,91	3,98	3,92	3,68	3,55	3,02	3,38	3,31	2,94	3,25	2,93	2,95	3,73	3,11	
		Економічна свобода	47,9	64,9	61,1	70,4	75,2	66,6	65,8	71,3	64,1	64,7	50,5	58	69,5	64,6	45,8	
	Легкість ведення бізнесу	130	51	53	16	33	43	49	41	48	56	107	65	38	32	67		
політики	Індекс демократії	3,34	6,84	6,81	8,19	7,68	7,21	7,05	7,24	7,05	6,6	4,26	6,33	7,35	7,69	6,3		
соціальної сфери	ІРЛП	0,732	0,743	0,767	0,841	0,812	0,805	0,769	0,783	0,795	0,795	0,719	0,735	0,818	0,828	0,71		
Основна релігія	православ'я-1; католицизм-2 ;протестантизм - 3	1	1	2	2	3	2	3	2	3	1	1	1	2	2	1		
Форма правління	кін. мон.-1; парл. респ.-2; парл-през .респ.- 3; през. респ.-4	4	2	2	2	2	2	2	3	2	3	3	2	2	1	3		

*Складено за даними міжнародних рейтингів.

Виходячи з оцінних критеріїв Індексу трансформації, Румунія та Болгарія відносяться до «просунутих країн» за рівнем розвитку демократії та ринкової економіки і до «країн з недоліками» за індексом управління. Це країни з менш розвиненими (у порівнянні з Чехією, Словаччиною, Словенією, Естонією, Литвою, Латвією, Польщею та Угорщиною) банківськими системами та фінансовими ринками, слабкішою освітньою політикою і помітними недоліками в доступності соціальних благ, в забезпеченні рівності можливостей.

Проте, більш повну характеристику структурних перетворень у пострадянських транзитивних економіках дає індекс трансформації, розроблений ЄБРР. Значення індексу, рівне 1 говорить про те, що в цій сфері країна не просунулася в реформах у порівнянні з адміністративно-командною економікою. Стандарти повнофункціональної ринкової економіки відбиваються у показнику 4,33, який є максимальним значенням індексу [8].

Дев'ять індексів, зазначених у табл. 1., агрегуються в індекс прогресу трансформації, що дає уявлення про те, наскільки країна просунулася до ринку. Румунія та Болгарія мають схожі показники за цим індексом (Румунія - 3,4, Болгарія - 3,6), а показники «лібералізації цін» і «зовнішня торгівля та валютний ринок» мають максимальне значення в обох країнах.

У сучасних країнах з розвинутою ринковою економікою питома вага цін, що встановлюються безпосередньо державою, в загальній структурі споживчих цін складає 5-10%, а частка приватного сектору у ВВП - 70-80%. У 2008 р. в Болгарії держава регулювала близько

19% цін, в Румунії - 21%, а частка приватного сектору у ВВП (у 2009 р.) склала в Румунії 79%, а Болгарії - 75%.

Індекс економічної свободи, що розраховується щорічно Інститутом Катону спільно з Інститутом Фрейзера та 50 іншими організаціями з різних країн, аналізує стійкість економічних інститутів та політики з точки зору забезпечення ними економічної свободи більш ніж в 180 державах світу [9]. І Болгарія, і Румунія є «помірно вільними» країнами згідно оцінних критеріїв цього індексу. Болгарія потрапляє до групи країн з низькими податковими ставками (податок на доходи та податок на прибуток корпорацій - 10%). Надходження від податків до бюджету у Болгарії - 33,3% від ВВП, в Румунії - 28,5%. Рівень державного споживання в обох країнах склав близько 37%.

Індекс глобальної конкурентоспроможності, який щорічно розраховується за методикою Всесвітнього економічного форуму, базується на аналізі загальнодоступних статистичних даних та результатів глобального опитування керівників компаній. Індекс «Легкість ведення бізнесу» Світового банку оцінює додатковий, але не менш важливий компонент рейтингу глобальної конкурентоспроможності: регулятивне середовище ведення бізнесу [10]. Індекс розраховується на підставі оцінки дев'яти показників, що вимірюють легкість створення, ведення та ліквідації бізнесу: реєстрації підприємств, отримання дозволів на будівництво, реєстрації власності, кредитування, захисту інвесторів, оподаткування, міжнародної торгівлі, забезпечення виконання контрактів та ліквідація підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Індекси глобальної конкурентоспроможності та легкості ведення бізнесу: кластер 1

Кластер 1	Індекс глобальної конкурентоспроможності 2009-2010	Індекс глобальної конкурентоспроможності 2010-2011		Зміна позицій 2009-2010	«Легкість ведення бізнесу»
	Рейтинг	Оцінка	Рейтинг	Зміна	Рейтинг (183)
Румунія	67	4,16	64	-3	56
Болгарія	71	4,13	76	5	51

Індекс демократії, заснований на методології експертних оцінок, вимірює рівень демократії усередині держави та враховує 60 різних показників, згрупованих у п'ять категорій: вибори та плюралізм, громадянські свободи, діяльність уряду, політична ангажованість населення та політична культура.

Індекс розвитку людського потенціалу

(ІРЛП) - запропонований ООН агрегований показник декількох соціальних показників (ВВП на душу населення, рівень грамотності та тривалість життя), який є ефективним статистичним інструментом зіставлення рівнів розвитку різних країн. Дані по цих двох індексах представлені в табл. 4 [11].

Таблица 4

Индексы демократии та розвитку людського потенціалу: кластер 1

Країна	Індекс демократії		Форма правління	ІРЛП		Основна релігія
	Рейтинг	Категорія		Рейтинг	Категорія	
Болгарія	51	Недосконала демократія	Парламентська демократія	58	високий	Православ'я
Румунія	56	Недосконала демократія	Президентсько-парламентська республіка	50	високий	Православ'я

Кластер 2: Хорватія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Словаччина, Словенія.

За статусним показником Індексу трансформації усі країни цього кластеру, за винятком Хорватії (вона входить до групи «просунуті країни»), відносяться до першої групи – «найбільш просунуті країни». За індексом управління усі країни, за винятком Словаччини (вона входить до групи «успішних країни»), формують групу «країн з недоліками». Усі країни кластеру є країнами ЄС з розвинутою ринковою економікою та надійно функціонуючими інститутами при чітко визначених, гарантованих правах власності.

Усі країни, що формують цей кластер, мали у 2010 р. найвищі значення за показниками «приватизація малих підприємств» і «зовнішня торгівля та валютний ринок». Також більшість країн, що формують другий кластер, (за винятком Хорватії та Словенії, які відстали на 1 пункт) мали найвищі значення показника «лібералізація цін», що свідчить про досягнення економіками цих країн певних ринкових стандартів.

Найкращу якість процесів трансформації за рештою показників продемонструвала Угорщина. Найбільш проблемними сферами для країн цього кластеру залишаються «політика сприяння конкуренції» та «реформа інфраструктури».

Частка приватного сектору у ВВП цих країн складає 70-75% (за винятком Угорщини з 80%), питома вага споживчих цін, що встановлюються державою в Хорватії, Польщі та Литві складає 0-3%, Латвії, Угорщини та Словенії – 11-16%, Словаччині – 25%. За Індексом економічної свободи усі країни цього кластеру, за винятком Литви (яка є «в основному вільною») належать до групи «помірно вільних країн». Словаччина та Литва мають відносно низький рівень оподаткування: податок на прибуток та податок на прибуток корпорацій складають в Словаччині – 19%, Литві – 15%. Латвія відрізняється помірним рівнем оподаткування: по-

даток на прибуток – 26%, податок на прибуток корпорацій – 15%. При цьому надходження від податків до бюджету цих країн складають в цих країнах 29-30%, а витрати уряду – 37-38% від ВВП.

Відносно високим є рівень податку на доходи в Угорщині та Польщі – 32%, ще вище – в Хорватії та Словенії – близько 40%. Податок на прибуток корпорацій відносно низький в цих країнах – 19-20%. Усі ці країни відзначаються досить високим рівнем надходження податків до бюджету – 38-41% від ВВП. При цьому державні витрати в Хорватії склали 37, Польщі – 43, Словенії – 44, та в Угорщині – 49,5% від ВВП.

Країни цього кластеру мають найвищі показники за критерієм «здоров'я та початкова освіта» та найнижчі – за критерієм «інноваційний потенціал».

Кластер 3. Чехія, Естонія

За індексом трансформації ці дві країни входять до десятки кращих за якістю управління та демократії.

За оцінками ЄБРР 2010 р. ці країни мають найбільші значення індексу трансформації не лише серед країн досліджуваного регіону, але й серед деяких інших країн з перехідною економікою. Згідно оцінок Банку, Чехія відноситься до країн, які успішно здійснило перехід до ринку за усіма досліджуваними критеріями. Що стосується Естонії, то її агрегований показник дорівнює 3,8, що є другим найвищим значенням індексу в регіоні після Угорщини.

В Естонії частка приватного сектору у ВВП – 80%, питома вага державних цін в структурі споживчих цін – 22%. Обидві країни відносяться до «переважно вільних економік», відрізняються відносно низьким рівнем оподаткування: ставка податку на прибуток в Чехії знаходиться на рівні 15%, Естонії – на рівні 21%; податку на прибуток корпорацій 20-21% в обох країнах.

Урядові витрати в країнах цього кластеру складають 40-43% від ВВП, а надходження

від податків до бюджету – 32-36%. Країни цього кластеру мають найвищі показники серед усіх інших кластерів практично за усіма показниками конкурентоспроможності (за виключенням розміру ринку).

Проте, незважаючи на високі показники якості трансформаційних процесів та соціального розвитку, згідно оцінних критеріїв Індексу демократії, Естонія є «недосконалою демократією».

Кластер 4. Україна, Сербія, Росія, Білорусія

За якістю демократії та ринкової економіки згідно оцінних критеріїв Індексу трансформації Сербія та Україна відносяться до «просунутих країн», Росія – до «обмежених», а Білорусія – до «дуже обмежених», що дозволяє охарактеризувати перші дві як «недосконалі демократії», Росію як «вкрай недосконалу демократію», а Білорусію – як «помірну автаркію» [7]. За показником «якість управління» Сербія та Україна відносяться до «помірно успішних країн», а Росія та Білорусія – до «країн із слабким управлінням».

Країни цього кластеру мають найнижчі показники за індексом трансформації ЄБРР. За оцінками Банку відставання цих країн від вісімки нових членів ЄС на початку 90-х рр. складало 3-4 роки, що було обумовлено пізнішим стартом реформ в країнах Радянського Союзу, а в 2005 р. Білорусія відставала від цих країн вже на 14 років, Росія, Сербія та Україна – приблизно на 10 років. За показниками «реструктуризація підприємств», «політика сприяння конкуренції», «банківська реформа та лібералізація відсоткових ставок» показники цих країн ледве перевищують мінімальне значення. Абсолютно за усіма критеріями мінімальні значення належать Білорусії, яка виявилася єдиною країною регіону, що не просунулася в економічних реформах.

Країни цього кластеру відзначаються серед інших країн регіону низькою часткою приватного сектору у ВВП: 60-65% – в Україні, Росії, Сербії та 30% – у Білорусії. Найбільша питома вага споживчих цін, що встановлюються державою, серед усіх країн регіону (в Україні, Сербії та Росії вона складає 6-10%), спостерігалася у 2008 р. в Білорусії – близько 30%.

За Індексом економічної свободи дві країни цього кластеру – Україна та Білорусія – входять до категорії «деспотичних країн», останні – Сербія та Росія – характеризуються як «переважно невірні країни».

Усі країни кластеру мають досить низький рівень оподаткування: ставка податку на доходи складає 12-15%, податку на прибуток корпорацій – 20-25%. Надходження від податків до бюджету формують порівняно невелику (по відношенню до країн інших кластерів) частину ВВП – 30-38%. При цьому урядові витрати трохи перевищують рівень інших країн регіону та складають в Росії – 34% від ВВП, Сербії – 44%, Україні – 47% та Білорусії – близько 50%.

Країни цього кластеру мають дуже низькі оцінки за рейтингом «Легкість ведення бізнесу» та найнижчі рейтинги за більшістю показників конкурентоспроможності.

Таким чином, у більшості своїй економічні інститути цих країн характеризуються відсутністю політики ефективної реструктуризації підприємств, дефіцитом права, слабкою політикою сприяння конкуренції, низьким рівнем довіри, конкурентоспроможності та демократії, що призводить до надмірної концентрації економічної влади. Здатність вказаних властивостей до самовідтворення призвела до виникнення поняття «неефективної інституціональної рівноваги» або «інституціональної пастки» (Полтерович 1999, 2004; Стігліц, Хофф, 2004). Безумовно, проаналізовані індекси не можуть бути названі ідеальним інструментом аналізу суспільного розвитку, але безперечним є той факт, що в країнах цього кластеру права та свободи людини гарантовані в набагато меншій мірі, чим в країнах решти кластерів, відсутній численний середній клас і розвинене громадянське суспільство.

Як і очікувалося, проведений аналіз допоміг виділити різні групи країн з близькими значеннями показників. Приведені дані дозволяють зробити певні висновки відносно перспектив економічного розвитку країн ЦСЄ. Якщо виходити з припущення, що найбільш стійкими до кризи є економіки з вищою якістю процесів трансформації та інституціонального середовища, то найбільш успішними в цьому відношенні повинні виявитися Прибалтійські країни та країни Центральної Європи. Що стосується країн Східної Європи та Сербії, то, виходячи з цього припущення, вони формують групу найуразливіших економік досліджуваного регіону. Таким чином, зіставлення отриманих даних з даними про динаміку основних макроекономічних показників на різних фазах економічного циклу досліджуваних країн дозволить зробити безліч цікавих висновків.

Література

1. Задоя А.О. Економічна криза в країнах Східної та центральної Європи: спільні риси та національні особливості // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб.наук. пр.. – К.: КНУ, 2010. – Вип.21. – С. 48-54.
 2. Магдич А.А. Аналіз взаємозв'язку економічної динаміки та фундаментальних макроекономічних показників у країнах Центральної та Східної // Європейський вектор економічного розвитку. – 2010. - №2. – С. 104-113.
 3. Report on Transformation. Hard Landing: Central and Eastern Europe Facing the Global Crisis. – Price Water House Coopers, 2009. – 104 p.
 4. Regional economic outlook: Europe: building confidence. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2011. – 114 p.
 5. China and Central and Eastern European Countries: Regional Networks, Global Supply Chain, or International Competitors? - The World

Bank Development Research Group Trade Team, 2008. -45 p.
 6. Which Growth Model for Central and Eastern Europe after the Crisis? - Kompetenzzentrum “Forschungsschwerpunkt Internationale Wirtschaft” Research Centre International Economics. FIW Policy Brief. - No. 4, May 2010. – 13 p.
 7. Status of Democracy and Market Economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу - <http://www.bertelsmann-transformation-index.de/en/bti/> - вільний. – Мова англ.
 8. Transition Report 2010. – European Bank for reconstruction and Development, 2010. – 176 p.
 10. Doing Business Report 2011. –The World Bank Group. – 2011. – 267 p.
 11. Human Development Report 2010. – The United nations Development Programme. – 2010. – 229 p.

Статья поступила в редакцию 17.06.2011

В.О. ЖАВОРОНКОВ,

Інститут економіки та менеджменту Національного Авіаційного Університету

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

В умовах трансформаційних процесів, які відбуваються в економіці України як на державному, так і на регіональному рівні, актуальними є пошуки моделі ефективного функціонування соціально-економічної системи держави та регіонів, принципів і методів управління нею. Ефективне державне та регіональне управління повинне спиратися на самоорганізацію людей, враховувати історичні, природні, економіко-господарські, ментальні особливості жителів території, право людей вирішувати в певних межах, як їм організувати своє життя. Саме інституційні критерії, які базуються на конкретно-історичних умовах тієї чи іншої країни та регіону, наступність традицій, ідей, духовного світу населення, системи ціннісних уявлень, культурних норм, менталітету, неформальних організацій, що побудовані на взаємодії між окремими елементами соціально-економічної системи, створюють передумови розвитку як регіонів, так і держави.

Проблеми, пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів, ефективністю державного регулювання та регіонального управління, стали об'єктом досліджень вчених:

Беседіна В.Ф., Долішнього М.І., Кравченко В.І., Невелєва О.М., Склярчук Н.І., Стеченко Д.М., Щелкунова В.І. та ін.

Проводили інституціональні дослідження та присвятили свої праці проблемам інституціональної теорії такі вчені: Грищенко А.А., Губський Б.В., Дементьєв В.В., Малий І.І., Шаров Ю.П., Чаусовський О.М.

Метою статті є аналіз інституціональних аспектів підтримки розвитку регіонів, обґрунтування необхідності переосмислення вихідних теоретичних моделей і концепцій інституційного забезпечення суспільного розвитку для здійснення соціально-економічних реформ в Україні.

На сьогодні існує потреба у здійсненні аналізу інституційного середовища регіонів України, оскільки воно є вагомим чинником соціально-економічного розвитку країни та забезпечення економічного розвитку регіонів.

Ріст наукового інтересу до інституціоналізму пов'язаний, по-перше, зі спробою перебороти обмеженість ряду передумов, характерних для ортодоксального “економіксу” (аксі-

© В.О. Жаворонков, 2011